

УДК 373.2.064

УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Канарова О.В., к. пед. н.,
доцент кафедри соціальної роботи,
соціальної педагогіки та дошкільної освіти
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Бескоровайна А.О.,
студентка
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

У статті розкриваються умови формування комунікативних здібностей у дитини старшого дошкільного віку. Вказано на фактори, що зумовлюють комунікативну активність дошкільнят. Зазначено, що спілкування є важливою умовою правильного та повноцінного розвитку дитини дошкільного віку, зокрема спілкування з дорослим – основною і вирішальною умовою формування всіх психічних якостей і здібностей дитини: мовлення, мислення, емоційної сфери, самооцінки, уяви.

Ключові слова: дидактична гра, казкотерапія, комунікація, комунікативні уміння, спілкування.

В статті раскрываются условия формирования коммуникативных способностей у ребенка старшего дошкольного возраста. Указано на факторы, обуславливающие коммуникативную активность дошкольников. Отмечено, что общение является важным условием правильного и полноценного развития ребенка дошкольного возраста, в частности общение со взрослым – основным и решающим условием формирования всех психических качеств и способностей ребенка: речи, мышления, эмоциональной сферы, самооценки, воображения.

Ключевые слова: дидактическая игра, сказкотерапия, коммуникация, коммуникативные умения, общение.

Kanarova O.V., Beskorovayna A.O. CONDITIONS FOR THE FORMATION OF COMMUNICATION SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN

In the article the conditions of formation of communicative abilities of a child under school age. Specified on the factors that determine communicative activity preschoolers. It is noted that communication is essential for the correct and proper development of preschool age, including communication with adults is a major and decisive condition for the formation of mental qualities and abilities of the child: speech, thinking, emotional sphere, self-esteem, imagination.

Key words: didactic game, tale therapy, communication, communication skills, communication.

Постановка проблеми. Динамічний характер життя в сучасних умовах вимагає від дитини вміння швидко вживатися в дитячому колективі, творчо мислити, бути готовим адаптуватися до нових умов. Особливо ця проблема стосується дітей старшого дошкільного віку, які через певний час мають змінити дитячий колектив у дошкільному навчальному закладі на новий – учнівський колектив у початковій школі.

Комунікація – один із основних засобів реалізації завдання адаптації дитини до нових умов. Від рівня спілкування залежить не лише навчальна діяльність, а й саме життя дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна педагогічна практика спирається на психолого-педагогічні дослідження, які теоретично обґрунтовують важливість формування комунікативних

умінь і навичок у дітей старшого дошкільного віку. Вітчизняні вчені вказували на проблеми спілкування та міжособистісних відносин дітей: на думку А.С.Макаренка, тільки в спілкуванні формується і вдосконалюється особистість вихованця [6]; Л.С. Виготський зазначає, що міжособистісні відносини розвивають та зміцнюють стосунки дітей; а І.С. Кон зауважує: «У шестирічному віці дитина виявляє усвідомлену потребу в спілкуванні саме з однолітками». Такими дослідниками, як М.І. Лісіна, А.Г. Рузька, Л.Н. Галігузова та інші, була розроблена концепція комунікативної діяльності, в рамках якої вивчалось спілкування дитини з однолітками. Питання ставлення дітей до дорослого з позиції аналізу емоційного стану дитини розкривається в психологічних дослідженнях А.Д. Кошельової, Л.П. Стрілецької, О.А. Шаграєвої [1].

Постановка завдання. Мета статті – виявити умови формування комунікативних умінь і навичок дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Наше життя потребує контакту з іншими людьми. Потреба в спілкуванні – це одна з найважливіших людських потреб. Спілкування є головною умовою й основним способом життя людини. Спілкуючись з іншими людьми, людина може знайти своє місце в цьому світі, зрозуміти себе та інших людей.

Вміння спілкуватися є важливою умовою правильного розвитку дитини дошкільного віку. Від початку свого життя малюк є соціальною істотою, що вимагає для подальшого розвитку та задоволення своїх потреб участі іншої людини. Неможливим без взаємодії і спілкування з іншими людьми є освоєння дитиною загальнолюдського досвіду, культури. Уміння дитини спілкуватися дозволяє їй комфортно жити в суспільстві людей. Спілкуючись, дитина пізнає не тільки іншу людину, а й саму себе. У процесі соціального розвитку дитини старшого дошкільного віку провідну роль відіграють комунікативні здібності. Вони дозволяють розрізнити ті чи інші ситуації спілкування, розуміти стан інших людей у даних ситуаціях і на основі цього адекватно вибудовувати свою поведінку.

Комунікація як діяльність потребує розвитку автоматизованих навичок, творчих мовленнєвих вмінь. У дітей старшого дошкільного віку мовлення стає засобом спілкування між однолітками та дорослими. Сензитивним періодом розвитку мовлення є вік від двох до п'яти років. Періодом його інтенсивного розвитку вважається п'ятий рік життя. На шостому році життя відбувається удосконалення та розширення мовленнєвого спілкування. Старші дошкільники можуть користуватися розгорнутим мовленням. Найбільш сприятлива для розвитку комунікабельності є ситуація, в якій слід партнерові по грі або дорослому щось роз'яснити, переконати.

Активність і самостійність у діяльності полегшує дітям засвоєння мовлення: спілкування з дорослими та однолітками, вміння зрозуміло висловити власне судження, супроводжувати мовленням свої дії. Завдяки цьому в старшому дошкільному віці для дитини характерна висока мовленнєва активність.

У період старшого дошкільного віку коло спілкування дитини сильно розширюється. Для неї відкривається не лише світ дорослих, а й світ однолітків. Комунікативна поведінка дитини поступово ускладнюється, з'являються нові її форми. Це пов'язано з

тим, що відносини між однолітками – динамічні, в старшому дошкільному віці стають конкурентними, завдяки чому діти набувають суспільно значущих норм і правил.

Потреба в спілкуванні виникає в процесі життя і функціонує, формується в життєвій практиці взаємодії з оточуючими. Протягом дитинства збільшується інтенсивність спілкування, його вибірковість, розширюється коло спілкування, діяльність, а головне – в дитини зростає потреба в спілкуванні з однолітками. Вона знаходить почуття власної гідності і прагне, щоб його поважали.

Разом із тим потреба в спілкуванні і характер відносин залежать і від партнера по спілкуванню, від того, з ким спілкується дитина. У дошкільному віці існують дві сфери спілкування – з дорослим і з однолітком. І дорослі, і однолітки необхідні для нормального розвитку особистості дитини. Але їх роль у житті дітей, звичайно, різна. Спілкування з дорослим і з однолітком розвивається теж по-різному.

Психолого-педагогічні дослідження вказують на те, що спілкування дитини дошкільного віку з дорослим є основною і вирішальною умовою формування всіх психічних якостей і здібностей дитини: мовлення, мислення, емоційної сфери, самооцінки, уяви. Воно залучає дітей до суспільно-історичного досвіду людства, через його посередництво відбувається обмін способами, знаннями, результатами діяльності, втіленими в духовні, матеріальні культурні цінності. Крім того, первинне емоційне спілкування дитини з дорослими є першоджерелом розвитку мови. Від якості і кількості спілкування залежить рівень сформованості здібностей дошкільника, його характер та майбутнє загалом. Особистість дитини, її розуміння себе, інтереси, її самосвідомість і свідомість можуть з'явитися тільки у відносинах із дорослими.

Проте не менш значущим є спілкування дитини з однолітком. Саме у зв'язку зі становленням спілкування з однолітками та його розвитком в дошкільному віці загострюється необхідність подальшого оволодіння нормами взаємин між людьми. У спілкуванні з дорослим дитина засвоює соціальний досвід, а вступаючи в контакти з однолітками, – збагачує його, набуває не тільки нові знання, але й формує адекватне уявлення про себе. Крім цього, спілкуючись з однолітками, старший дошкільник має можливість вирішувати різні комунікативні завдання, вчиться вибудовувати відносини з оточуючими за певними правилами. Дитина починає усвідомлювати себе як суб'єкта в системі соціальних відносин. Крім того, успішність процесу спілкування багато в

чому визначається тим, які комунікативні навички формуються спочатку, а саме в дитячому колективі, в групі однолітків.

Комунікативні уміння тісно пов'язані з комунікативною культурою особистості, яку А. Мудрик визначає як систему знань, норм, цінностей та зразків поведінки, прийнятих у суспільстві, й уміння органічно, природно та невимушено реалізовувати їх у діловому та емоційному спілкуванні [3, с. 68].

Комунікативні навички – це здатність людини взаємодіяти з іншими людьми, адекватно інтерпретуючи отримувану інформацію, а також правильно її передаючи.

Комунікативні навички дитини розвиваються не тільки в ДНЗ, але й у сім'ї. Сім'я – найближче і постійне соціальне оточення дитини. Вплив сім'ї на розвиток особистості дитини – величезний. Формування таких навичок у дитини безпосередньо залежить від поведінки її батьків, тому слід враховувати деякі аспекти. Насамперед, простежити, щоб дитина не була ізольована від своїх однолітків.

Головною діяльністю дитини дошкільного віку є гра, в процесі якої відбувається розвиток її умінь.

Гра (за А.В. Петровським) – це форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, фіксованого в закріплених способах здійснення предметної діяльності.

Відмітною ознакою розгортання гри є швидко мінливі ситуації, в яких виявляється об'єкт після дій із ним, і настільки ж швидко пристосування дій до нової ситуації.

У структуру гри дітей входять: ролі, взяті на себе граючими; ігрові дії, як засіб реалізації цих ролей; ігрові вживання предметів, тобто заміщення реальних предметів ігровими, умовними; реальні відносини між граючими.

Сюжетом гри виступає відтворювана в ній дійсність, її зміст представляє те, що відтворюється дітьми як основний сюжет діяльності, та стосунки між дорослими в їх суспільному і трудовому житті.

У процесі гри відбувається формування виробничого досвіду і довільної поведінки дитини, її самореалізація і соціалізація (тобто входження в людське суспільство), прилучення до комунікативної культури – культури спілкування.

У процесі гри діти вступають у контакт із приводу іграшок, тому тут найбільш мотивовано й природно може бути організовано їх спілкування.

Доречним буде використання дидактичних ігор. Дидактична гра – гра, спрямована на формування в дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може

стати їх новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок [5, с. 118].

Зазначений вид гри застосовують як самотійну форму організації виховання, навчання і як частину заняття. Такі ігри дають можливість дітям ознайомлюють із предметами та їх властивостями, різноманітними явищами.

Усі дидактичні ігри мають своє навчальне завдання – наприклад, порівняти предмети, ознайомити з властивостями й якими предметів, явищ тощо. Під час гри активізуються довільні і мимовільні процеси сприймання, уваги, пам'яті, формуються комунікативні вміння та навички. У ранньому дошкільному віці майже всі заняття проходять у формі дидактичної гри, що спрямована на розвиток мовлення, сенсорики, ознайомлення з предметами і явищами дійсності. Для старших дошкільнят такий вид гри набуває значення самотійної форми організації навчання. Найчастіше її використовують для комунікативних навичок, здобутих дітьми під час занять. Заняття збагачуються ігровими і казковими сюжетами. Дитина не помічає навчальної діяльності, захоплюючись ігровим задумом.

Широко використовуються різні форми «занять із захопленням», насичені іграми і самотійними творчими справами. Це все робить заняття цікавішими, привабливими, а головне – більш результативним. Широке застосування в практиці організації і проведення занять отримали такі форми, як заняття-бесіда і заняття-спостереження, їх застосовують у старших групах ДНЗ.

У процесі формування комунікативних умінь у старших дошкільників популярністю користуються казкотерапевтичні заняття. Казкотерапія – це спосіб об'єктивізації проблемних ситуацій, іншими словами, це створення особливої казкової атмосфери, яка робить мрію дійсністю, огортає все навколо передчуттям дива, дозволяє дитині вступити в боротьбу зі своїми страхами і вийти з неї переможцем, а головне – надає малюку почуття впевненості і захищеності [4, с. 21–23]. Такі заняття мають велике значення не тільки у формуванні комунікативних навичок, а й у формуванні моральних цінностей, здійсненні корекції небажаної поведінки; це спосіб формування необхідних компетенцій дітей старшого дошкільного віку, що сприяють конструктивній соціалізації дитини.

У процесі роботи над казкою йде робота над автоматизацією поставлених звуків та введення їх у самотійну мову, збагачується словник. Тексти казок розширюють словниковий запас, допомагають вірно будувати діалоги.

Казки сприяють пізнавальному розвитку дітей, виховують моральні почуття, впливають на уявлення особистості дитини, спрямовуючи розвиток бажань і вчинків малюка. Казки спираються на те найкраще, що вже є в кожній дитини. Саме з казок дитина дізнається, що добро майже завжди перемагає зло, а негативні герої будуть покарані за свої вчинки.

Робота з казками будить думку дитини, змушує її мислити, аналізувати, шукати відповіді на те чи інше питання. Невеликий казковий матеріал доречно використовувати для розвитку мислення і комунікативних умінь дитини. Треба лише правильно спрямовувати думку дитини різноманітними запитаннями, спілкуванням дорослих із маленьким слухачем. Використання дидактичних казкотерапевтичних тренінгів у форматі дошкільної освіти дозволяє дітям легко і швидко засвоювати необхідні знання.

Навчання дошкільників здійснюється не лише на спеціально організованих заняттях, а й у повсякденному житті, в різноманітних видах діяльності дітей за допомогою форм організації навчального процесу в ігровій діяльності.

У дошкільному віці дитина отримує нову інформацію здебільшого через дії з іграшкою, предметом, зі слів вихователя. У дітей середнього дошкільного віку на передньому плані опиняється образ і слово, а дії сприяють закріпленню знань (наприклад, дидактична гра). Відмінністю від інших вікових категорій є те, що в старших дошкільників у процесі розвитку словесно-логічної форми мислення можливе поєднання різних засобів, що залежить від індивідуальних особливостей дітей, від матеріалу, який вивчається, тощо.

Висновки. Формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку є запорукою успішного зростання дитини як особистості.

Спілкування дитини – це не лише вміння вступати в контакт і вести бесіду, але й вміння уважно й активно слухати і чути, використовувати міміку і жести для більш експресивного вираження своїх думок.

Стрімкі зміни в соціальній сфері сучасного життя вимагають розвитку цілої низки

комунікативних умінь та навичок, формування яких, беручи до уваги період старшого дошкільного віку як особливо значущого та активного періоду розвитку особистості дитини, необхідно починати вже в дошкільному віці. Комунікабельність формується в результаті цілеспрямованого впливу на розвиток уміння дитини спілкуватися, дотримуватись правил та вимог до спілкування. Складність зв'язку між мовою і мисленням, специфічність однієї і другої сторін указує на потребу звертати в навчанні увагу на кожну з них. Збагачення словника, оволодіння граматику мови, а також її фонетичними і фразеологічними засобами є необхідними умовами для розвитку мислення, а отже, і мовлення [2, с. 128].

Порушення спілкування в дитинстві призводить до втрати емоційних контактів із дорослими та однолітками, до відсутності комплексу поживлення, недорозвинення комунікативної функції мовлення, до нездатності правильного встановлення взаємовідносин, несформованості навичок спілкування. У зв'язку із цим актуальним є питання впливу на підготовку дитини до спілкування, формування в неї комунікативних умінь та навичок, необхідних для ефективного входження в соціальне середовище.

Подальше дослідження планується спрямувати на вивчення проблеми діалогічної взаємодії як засобу формування толерантного спілкування дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. / А. Богуш, Н. Гаврик. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 408 с.
2. Максименко С.Д. Загальна психологія / С.Д. Максименко. – К. : ЦУЛ, 2008. – 271 с.
3. Мудрик А.В. Общение как фактор воспитания школьников / А.В. Мудрик. – М. : Педагогика, 1984. – 112 с.
4. Подоляк Н. Казка, що лікує душі / Н. Подоляк // Дошкільне виховання. – 2009. – № 9. – 32 с.
5. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка – К. : Академвидав, 2004. – 456 с.
6. Ягупов В.В. Педагогіка / В.В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.